

UOT 37

Vüsalə Əmiraslan qızı Rzazadə
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru
Azərbaycan Respublikası Fövqəladə Hallar Nazirliyinin Akademiyası

XÜSUSİ TƏYİNATLI ALİ TƏHSİL MÜƏSSİSƏLƏRİ KURSANTLARININ EKSTREMAL VƏZİYYƏTLƏRƏ HAZIRLANMASI

Вусаля Амираслан гызы Рзазаде
доктор философии по педагогике
Академия Министерства Чрезвычайных Ситуаций Азербайджанской Республики

ПОДГОТОВКА КУРСАНТОВ ВУЗА СПЕЦИАЛЬНОГО НАЗНАЧЕНИЯ К ЭКСТРЕМАЛЬНЫМ СИТУАЦИЯМ

Vusala Amiraslan Rzazade
doctor of philosophy in pedagogy
Academy of the Ministry of Emergency Situations of the Republic of Azerbaijan

PREPARATION OF SPECIAL HIGH SCHOOL CADETS FOR EMERGENCY SITUATIONS

Xülasə. Kursantların ekstremal vəziyyətlərdə fəaliyyətə hazırlanması xüsusi təyinatlı ali təhsil müəssisələri üçün vacib məsələdir. Fövqəladə Hallar Nazirliyi, FHN Akademiyası və bütün idarəetmə sisteminin əsas fəaliyyət istiqaməti Azərbaycanın mülki müdafiə, yanğın təhlükəsizliyi, əhalinin, ərazilərin fəvqəladə hallardan qorunması sahəsində dövlət siyasətini həyata keçirməkdir. Bu proses bir sıra məsələlərlə yanaşı, kursantların hazırlığının təkmilləşdirilməsini də nəzərdə tutur. FHN işçilərinin ekstremal vəziyyətlərdə fəaliyyəti xüsusi hazırlıq tələb edir. Təlim prosesində kursantlar hələ əsəb-psixi və emosional gərginliyə hazır olmadıqları üçün taktiki cəhətdən sərişətli hərəkət edə bilmirlər, stress onların fəaliyyətini nizamsız və səmərəsiz edir. Beləliklə, FHN işçilərinə yüksək peşakarlıq tələbləri ilə xüsusi təyinatlı ali təhsil müəssisələri məzunlarının ekstremal vəziyyətlərdə fəaliyyətə hazırlığının lazımı səviyyədə olmaması arasında ziddiyyət yaranır. Məqalədə kursantların ekstremal vəziyyətlərdə fəaliyyətə hazırlanması üzrə təhsil prosesində tədris metodu kimi istifadəsi tövsiyə olunan metodikanın səmərəliliyi elmi cəhətdən əsaslandırılıb.

Açar sözlər: *Azərbaycan Respublikası Fövqəladə Hallar Nazirliyinin Akademiyası, kursantların ekstremal vəziyyətlərə hazırlanması, fəvqəladə vəziyyət, fəvqəladə hal, böhran vəziyyəti, xüsusi təyinatlı ali təhsil müəssisəsi, risk amilləri, xilasedicilər, yanğınsöndürənlər, təlim*

Резюме. Подготовка курсантов к деятельности в экстремальных ситуациях одна из ведущих проблем высшего образования в специальных вузах. Основным направлением деятельности Министерства Чрезвычайных Ситуаций, академии МЧС и всех ведомственных систем преимущественно становится реализация государственной политики Азербайджана в области гражданской обороны, пожарной безопасности, защиты населения и территорий от чрезвычайных ситуаций. Данный процесс наряду с решением ряда вопросов, подразумевает также совершенствование подготовки курсантов. Деятельность работников МЧС в экстремальных ситуациях требует специальной подготовки. Так как еще в процессе обучения курсанты не могут действовать тактически грамотно в силу неготовности к нервно-психическому и эмоциональному напряжению, стресс дезорганизует их деятельность, вследствие чего она становится неэффективной. Таким образом, возникает противоречие между требованиями к высокой профессиональной компетентности сотрудников МЧС и недостаточной подготовленностью выпускников специального вуза к деятельности в экстремальных ситуациях. В статье научно обоснована эффективность рекомендуемой методики, используемой как учебный метод в процессе обучения по подготовке к деятельности в экстремальных ситуациях.

Ключевые слова: академия Министерства Чрезвычайных Ситуаций, Азербайджанской Республики, подготовка курсантов к экстремальным ситуациям, кризисная ситуация, чрезвычайная ситуация, специальное высшее учебное заведение, факторы риска, спасатели, пожарные, обучение

Summary. It is becoming a priority issue in modern days for high schools to prepare cadets for emergency situations. Ministry of Emergency Situations, MES Academy and priorities of all other management systems, especially, civil defense, fire security, are promotion of the government policy on protection of the population and territories from possible emergency cases. This process, together with other measures, includes developing skills of cadets. MES personnel need to be specifically trained to cope with emergency situations. During the training the lack of psychological and emotional readiness of cadets negatively influences their tactical activities; stress has an adverse impact on their performance. As a result, there is an obvious gap between level of training given to the cadets in the special high schools and expected performance of them in real-life emergency situation. In the article, effectiveness of the method recommended to be used in educational process for training of cadets for emergency situation is scientifically proved.

Key words: Ministry of Emergency Situation Academy, preparation of cadets for extreme situations, emergency situation, emergency case, crisis, special highschool, factors of risk, drill of rescuers, fire-fighters

XX əsrin sonlarında müstəqilliyini bərpa etmiş Azərbaycanın yeni şəraitə və şərtlərə uyğun şəkildə qurulmağa başlamış və hazırda respublikanın ən operativ, işlək və nüfuzlu qurumlarından biri də Fövqəladə Hallar Nazirliyidir. Geniş və müasir texniki bazaya, xaricdə müvafiq təlimlər görmüş peşəkar mütəxəssislərə malik bu güc strukturunun əsas vəzifəsi insanların xilas edilməsi və baş verən fəvqəladə halların nəticələrinin aradan qaldırılmasıdır.

Fövqəladə Hallar Nazirliyinin mütəxəssislərinin xidməti fəaliyyəti, stres və qeyri-müəyyən vəziyyətlərdə əsəb gərginliyi, müxtəlif təbii təzahürlərin (güclü külək, yüksək temperatur, tüstü və s.) təsiri kimi risk faktorları altında həyata keçirilir. Şübhəsiz ki, tez-tez ekstremal, gərgin emosional və həyat üçün təhlükəli şəraitdə işləmək psixi və fiziki sağlamlığa ağır zərbə vura bilər. Yuxarıda göstərilən amillərin hamısı kursantların ekstremal vəziyyətlərə hazırlanması məsələsini FHN Akademiyasının aparıcı istiqamətlərindən birinə çevirir. Kursantların gələcək xidməti-peşəkar fəaliyyətlərinin xüsusiyyətləri ali təhsil müəssisələrindən müasir, çevik mütəxəssisin yetişdirilməsinə yeni yanaşmalar tələb edir. Bu səbəbdən də hazırlıq prosesi zamanı kursantların ekstremal vəziyyətlərdə fəaliyyətə hazır olmalarına (ən vacib şəxsi keyfiyyətlərdən biri kimi) xüsusi diqqət yetirilməlidir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 19 aprel 2006-cı il tarixli fərmanı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasının Fövqəladə Hallar Nazirliyi haqqında" Əsasnamədə nazirlik qarşısında fəvqəladə hadisələrin vaxtında aşkarlanması, qarşısının alınması və nəticələrinin aradan

qaldırılması, fəvqəladə hallar sahəsində etibarlı şəbəkənin yaradılması, mülki müdafiə, əhalinin və ərazilərin təbii və texnogen hallardan, yanğınlardan, mümkün terror hadisələrindən qorunması, su hövzələrində, sənayedə, dağ-mədən işlərində, tikintidə və digər sahələrdə əhalinin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi istiqamətində vəzifələr qoyulub [10].

Xüsusi təyinatlı ali təhsil müəssisələrində kursantların ekstremal vəziyyətlərdə fəaliyyətə hazırlıqlarını məqsədyönlü qaydada həyata keçirmək və aşağıdakı istiqamətlərdə təşkil etmək mümkündür: a) ictimai-dövlət səviyyəsində: cəmiyyətin və dövlətin tələbi ilə təhsil müəssisələrində hazırlıq prosesinin səmərəliliyinin artırılması; b) konseptual-nəzəri səviyyədə: hazırlıq prosesinin mahiyyəti və strukturunun nəzərə alınması; c) təşkilati-pedaqoji səviyyədə: səmərəli üsullar və onların təkmilləşdirilməsi; ç) eksperimental-praktiki səviyyədə: praktiki mexanizmlərin effektivliyinin qiymətləndirilməsi üzrə diaqnostik aparatın səmərəli istifadəsi.

Kursantları ekstremal vəziyyətlərə hazırlamaq prosesində xüsusi təhsil müəssisəsində xilasedicilərin və yanğınsöndürənlərin təliminin yüksək keyfiyyətli, hərtərəfli olmasına, həmçinin, onların texniki təchizatı məsələlərinə ciddi diqqət yetirilməlidir. Bu baxımdan, FHN Akademiyasında təhsil alan kursantlarının hazırlıq keyfiyyətinin artırılması üçün əsas istiqamətləri aşağıdakı kimi müəyyən etmək mümkündür:

1. Kursantların ekstremal vəziyyətlərə hazırlanması. Bu, yanğının söndürülməsi və fəvqəladə halların nəticələrinin aradan qaldırılması üzrə bilik, bacarıq və səriştələrin, eləcə də,

hazırlanan mütəxəssisin stress, təhlükə faktorlarının təsiri altında, əlverişsiz şəraitdə vəzifə borclarını layiqincə icra etməsini ümumilikdə təmin edən təşkilati və idarəçilik təcrübəsinin mənimsənilməsini nəzərdə tutan məqsədyönlü prosesdir.

2. Kursantların ekstremal vəziyyətlərdə işləməyə hazır olması. Bu proses iradəli, dözümlü, proqnostik və refleksiv xüsusiyyətlərə malik, çətin anlarda özünü ələ almağı bacaran gələcək mütəxəssisin stress, təhlükə faktorlarının təsiri altında, əlverişsiz şəraitdə peşəkar fəaliyyətə məqsədyönlü hazırlanmasının nəticəsidir.

3. Kursantların ekstremal vəziyyətlərdə fəaliyyətə hazırlanma sistemi. Bu sistem sosial sifariş, kursantların hazırlanması üçün normativ-hüquqi əsaslar, təhsil və ixtisas standartlarının tələbləri nəzərə alınmaqla qurulur, sistemli fəaliyyət və aksioloji (Aksiologiya – insan varlığının mənasını formalaşdıran əsaslar olaraq dəyərlər kateqoriyasını öyrənən, insan həyatının istiqamətini və motivasiyasını təyin edən fəlsəfi elm sahəsidir) yanaşmalar əsasında hazırlanır, normativ-hədəf (təlimin məqsəd və vəzifələri, normativ-hüquqi bazası), təşkilati-metodik (praktik və idarəetmə təcrübəsinin mənimsənilməsi prosesinin təşkili), prosesual fəaliyyət (kursantların pedaqoji, iradə, praktik, elmi-tədqiqat istiqamətlərində hazırlanması), nəzarət-diaqnostik (hazırlıq səviyyəsinin diaqnostikası və korreksiyası) bloklarını özündə cəmləşdirir.

Xüsusi təyinatlı ali təhsil müəssisəsinin kursantlarının ekstremal vəziyyətlərə hazırlanması sisteminin uğurlu funksionallığı xüsusi pedaqoji şərtlər məcmusunun yaradılması ilə təmin edilir: a) kursantların refleksiv-dəyər mövqeyinin formalaşdırılması; b) fəvqəladə halların monitorinqi, proqnozlaşdırılmasında istifadə olunan üsul və vasitələrin öyrədilməsi; c) təhlükənin və fəvqəladə hal nəticələrinin minimuma endirilməsi yollarının öyrədilməsi.

Kursantları ekstremal vəziyyətlərə hazırlamaq prosesinin səmərəliliyi gələcək mütəxəssisdə motivasiya-dəyər, koqnitiv (koqnitivlik – düşüncə proseslərinin bütün növlərinin inkişafı deməkdir) əməliyyat və emosional-tənzimləyici meyarların formalaşma səviyyəsi ilə müəyyən edilir.

Bu məsələni öyrənərkən, ilk növbədə, terminoloji aparatı başa düşmək, yəni *“ekstremal vəziyyət”, “fəvqəladə vəziyyət”, “böhran vəziyyəti”, “kursantları ekstremal vəziyyətlərdə*

fəaliyyətə hazırlamaq” anlayışlarını ayırd etmək lazımdır. “Ekstremal” sözünün mənası ilə bağlı bir çox fərqli fikirlər var. Bəzi tədqiqatçılar “ekstremal” terminini xarici mühiti təhdid edən parametrlərinin təsiri, onun psixi xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq, ekstremal mühitlə şəxsiyyət arasındakı əlaqə kimi açıqlayırlar. Digər elm adamları hesab edirlər ki, vəziyyətin ekstremallığı insanın gündəlik, adi həyat həddlərindən kənara çıxır, ekstremallıq şəxsin fəaliyyətinə, psixi xüsusiyyətlərinə ciddi tələblər qoyur, işin keyfiyyətini pisləşdirir və insanın sağlamlığına zərər vurur.

Geniş mənada, ekstremal vəziyyət dedikdə, ekstremal situasiyaların yaratdığı mənfi amillər və şəraitlərlə əlaqəli, insandan yüksək hazırlıq və müəyyən davranış sistemi tələb edən həyat fəaliyyətinin xüsusi şəraiti başa düşülür. Ekstremal vəziyyət yaranan çətinliklərin öhdəsindən gəlmək və qarşıya qoyulmuş tapşırığı yerinə yetirmək üçün insanı var gücünü, potensial imkanlarını toplamağa məcbur edən situasiyadır. Ekstremal vəziyyətlər insan davranışının təşkilatlanmasını azaldır, fəaliyyətini ləngidir və eyni zamanda, fəaliyyətinin səmərəliliyini artırır. Ümumi qəbul edilmiş versiya budur ki, ekstremal vəziyyət insanın həyatını və sağlamlığını, rifahını və şəxsiyyətinin bütövlüyünü təhdid edən ani bir vəziyyətdir. Yuxarıda göstərilənlərə əsaslanaraq, ekstremal vəziyyətləri insan sağlamlığını və həyatını təhdid edən (yaxud təhlükə kimi qəbul edilən), onun fiziki və zehni qabiliyyətinin səfərbərliyini tələb edən ani dəyişikliklər kimi başa düşürük.

Fəvqəladə hal ətraf mühitə və insan səhətinə ziyan vura, maddi və mənəvi itkilərə səbəb ola bilən təhlükəli hadisədir. Fəvqəladə hallar təbii və texnogen mənşəli olmaqla iki qrupa bölünür. Təbii mənşəli fəvqəladə hallar baş verən fəlakətli (zəlzələ, sel, daşqın, vulkan püskürməsi və s.) təbiət hadisələridir [3, s.12-13]. Texnogen mənşəli fəvqəladə hallar isə insan fəaliyyəti nəticəsində baş verən (yanğın, partlayış, nəqliyyat qəzaları, kimyəvi, radioaktiv qəzalar və s.) hadisələrdir [3, s. 22]. Fəvqəladə hal fəvqəladə hadisə nəticəsində yaranır.

Fəvqəladə vəziyyət və *fəvqəladə hal* anlayışları bir-birindən fərqləndirilir. Belə ki, “Fəvqəladə vəziyyət haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu”na əsasən, *fəvqəladə vəziyyət*

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və bu qanuna uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasının ayrı-ayrı yerlərində Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının, əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin konstitusional hüquq və azadlıqlarının, habelə, mülkiyyət formasından asılı olmayaraq bütün hüquqi şəxslərin hüquqlarının və qanuni mənafələrinin bu qanunla müəyyən edilmiş qaydada məhdudlaşdırılmasına və onların üzərinə əlavə vəzifələr qoyulmasına yol verən, eləcə də, müvafiq icra hakimiyyəti orqanları və yerli özünüidarə orqanlarının, onların vəzifəli şəxslərinin fəaliyyətini tənzimləyən xüsusi hüquqi rejimdir. Yəni fəvqəladə hal şəraitindən fərqli olaraq, fəvqəladə vəziyyət zamanı bütün dövlət orqanlarının, müəssisə və təşkilatların idarə olunması funksiyası müvafiq orqanlara həvalə edilir. Bununla yanaşı, fəvqəladə vəziyyət rejimində onun qüvvədə olma müddəti qanunvericiliklə müəyyən olunur və bu zaman insanların hüquqlarının məhdudlaşdırılması nəzərdə tutulur, lakin fəvqəladə hal şəraiti üçün yuxarıda sadalanan müddət və məhdudiyyətlər olmur [3, s.11].

Ekstremal vəziyyət (lat. *extremus* – həddindən artıq, kritik) insanın həyatı, sağlamlığı, şəxsiyyəti, rifahı, eləcə də, yaxınları üçün qəflətən təhlükə yaradan (yaxud insan tərəfindən subyektiv olaraq təhlükə kimi qəbul edilən) qeyri-adi bir vəziyyətdir.

Ekstremallığı müəyyən edən amilləri aşağıdakı kimi təsnifatlandırmaq olar:

– vəziyyətin təhlükəlilik dərəcəsi, çətinliyi, yeniliyi, məsuliyyəti ilə əlaqədar müxtəlif emosional xarakterli təsirlər;

– lazımi məlumatın azlığı və ya ziddiyyətli məlumatların həddən artıq olması;

– həddindən artıq zehni, fiziki, emosional gərginlik;

– əlverişsiz iqlim şəraitinin (isti, soyuq, oksigen çatışmazlığı və s.) təsiri;

– aclıq, susuzluq və s. [6].

Böhran vəziyyəti (yunan. *krisis* – qərar, dönüş nöqtəsi, nəticə) qısa vaxt ərzində insanın özü və dünya haqqında fikirlərini əhəmiyyətli dərəcədə dəyişdirməsini tələb edən bir vəziyyətdir. Böhran vəziyyəti yeni davranış üsullarının, zəruri istiqamətlərin tapılmasını, bir neçə mümkün alternativdən seçim etmək üçün qərarın verilməsini tələb edir. Böhran vəziyyətində idarəetmə, əhəlinin təhlükəsizliyini təmin etmək və

böhran vəziyyətini aradan qaldırmaq üçün FHN rəhbərliyi və idarəetmə orqanlarının vəziyyətlə bağlı fəaliyyətidir. Bu fəaliyyətə məlumatın davamlı olaraq əldə edilməsi, toplanması və təhlili; xilasətmə əməliyyat və işləri ilə bağlı qərarların qəbul edilməsi; tabeliyində olan qüvvələrə tapşırıqların verilməsi, qüvvələrin hazırlanması və onların birbaşa idarə edilməsi; qarşılıqlı fəaliyyətin təşkili və təmin edilməsi; böhran vəziyyətinin aradan qaldırılması tədbirlərinin təmin olunması daxildir [8].

Tədqiqatımızın əsas termini *xüsusi təyinatlı ali təhsil müəssisəsi kursantlarının ekstremal vəziyyətlərə hazır olmasıdır* ki, bu da şəxsi keyfiyyətlər sistemi, eyni zamanda, ekstremal vəziyyətlərdə fəaliyyət göstərmək üçün mütəxəssis hazırlığı deməkdir. Hazırlığın nəticələri özündə mənəvi-iradi keyfiyyətləri, emosional sabitliyi, stressə müqaviməti, fiziki inkişafı, ümumilikdə, ekstremal şəraitdə xidməti-peşəkar vəzifələri yerinə yetirmək üçün lazımi bacarıq və qabiliyyətləri cəmləşdirir.

“Xüsusi təyinatlı ali təhsil müəssisəsi kursantlarının ekstremal vəziyyətlərə hazırlanması” termini dedikdə, ekstremal vəziyyətlərdə fəaliyyət təcrübəsi qazanmaq, psixoloji və emosional sabitliyi formalaşdırmaq, yüksək funksional aktivliyi qorumaq qabiliyyətini təyin edən və ekstremal şəraitdə peşəkar vəzifələri uğurla yerinə yetirməyə imkan verən fiziki hazırlıq üzrə kursantların bilik, bacarıq və qabiliyyətlər sistemini mənimsəməsi üçün məqsədyönlü proses başa düşülür [2].

Xüsusi təyinatlı ali təhsil müəssisəsi kursantlarının fəvqəladə hallar zamanı fəaliyyətə hazırlıq konsepsiyası şəxsiyyətin fərdi inkişafının, peşəkar hazırlığının və sosial təcrübəni mənimsəməsinin nəticəsi kimi qiymətləndirilən, ayrılmaz (bir sıra zəruri bacarıq və qabiliyyətləri, bilikləri, psixoloji əlamətləri, ixtisas kompetensiyalarını, eləcə də, dünyagörüşü və mənəvi keyfiyyətləri özündə birləşdirən) fəaliyyət keyfiyyətidir. Bu keyfiyyətin inkişaf meyarları bunlardır: şəxsiyyətin istiqamət vektoru; şəxsiyyətin özünü aktuallaşdırma dərəcəsi; lokus yeri (insanın müvəffəqiyyətlərini və ya uğursuzluqlarını yalnız daxili və ya yalnız xarici amillərlə əlaqələndirmək xüsusiyyətini xarakterizə edən psixologiya termini); müvəffəqiyyət üçün motivasiya səviyyəsi; narahatlıq səviyyəsi; özünə hörmət dərəcəsi; şəxsi modallıq (mühakimənin doğru-

luq kateqoriyası) dərəcəsi; sərbəstlik səviyyəsi. Zabitin ekstremal situasiyalara psixoloji hazırlığı çətin, gərgin şəraitdə döyüş tapşırıqlarını yerinə yetirməyi nəzərdə tutur. Kursantların ekstremal vəziyyətlərə hazır olması dedikdə, ekstremal vəziyyətlərə mütəxəssis hazırlığının nəticəsi kimi, ümumilikdə, ekstremal şəraitdə xidməti vəzifələri yerinə yetirmək üçün vacib olan yüksək mənəvi-iradi, emosional sabitlik, stressə qarşı müqavimət keyfiyyətlərinin, fiziki inkişafın, zəruri qabiliyyət və bacarıqların formalaşmasını özündə cəmləşdirən *şəxsi keyfiyyətlər sistemi* nəzərdə tutulur. Psixoloji hazırlıq səviyyəsi aşağı olan xilasedicilər ekstremal şəraitlərdə işə buraxıla bilməzlər [5].

Beləliklə, son dövrdə dünyada təlimə yeni və mühüm yanaşma ortaya çıxdı – ekstremal təlim. İnsan üçün böyük çətinliklər yaradan, ondan böyük güc və qabiliyyət, hətta güc və qabiliyyətin son hədd gərginliyini tələb edən situasiyaları ekstremal vəziyyət adlandırırlar. Bu istiqamət bütövlükdə dünya üçün yenidir. Ekstremal təlim kursantlarla məqsədyönlü psixoloji-pedaqoji iş sistemidir. Bu iş sisteminin əsas məqsədi kursantlarda xidməti vəzifələrinin müvəffəqiyyətlə yerinə yetirilməsini təmin edən ekstremal hazırlığın və ekstremal qabiliyyətlərin formalaşdırılmasıdır.

Ekstremal təlim həyat və sağlamlıq üçün təhlükə yaratmır və onun vəzifələrindən biri də rahatlıq zonasından çıxarılan kursantların gizli (operativlik, liderlik və s.) qabiliyyətlərini aşkar etməkdən, fəallaşdırmaqdan, sürətlə dəyişən şəraitdə dayanıqlı bacarıqların və düzgün hərəkət alqoritmlərinin (burada: ardıcıl mərhələlər toplusu, istənilən nəticəyə aparan hərəkətlər sxemidir) formalaşmasının effektivliyini artırmaqdan ibarətdir.

Kursantların ekstremal şəraitdə təhsili aşağıdakıları nəzərdə tutur: peşə fəaliyyətinin

ekstremal problemlərini, onların həlli üçün kursantın şəxsi hazırlığının vacibliyini başa düşməsinə təmin etmək, psixoloji mətinliyi artırmaq, ekstremal vəziyyətlərdə həll edilən vəzifələrə xas olan xüsusi hərəkətləri yerinə yetirmək üçün etibarlı bacarıq və qabiliyyətlərini formalaşdırmaq; xüsusi vasitələrdən istifadə bacarıqlarını avtomatizm həddinə çatdırmaq, düzgün qərarlar qəbul etmək bacarığını inkişaf etdirmək, hər hansı bir çətinlikdə özünü idarəetməni, inamlı davranış və hərəkətləri təmin edən etibarlılığı formalaşdırmaq, psixoloji pozulmaların qarşısını almaq, özünə, müvəffəqiyyətə inamı artırmaq, qrupun tərkibində koordinasiya fəaliyyəti, qarşılıqlı əvəzolunmanı, fəaliyyət alqoritmini, şəxsi peşəkarlıq təhlükəsizliyini təmin etmək, düzgün qərarların qəbul edilməsini öyrətmək və düzgün qərar vermə bacarığı aşılamaq.

Ssenari üzrə iş (təlim) başlamazdan əvvəl stress vəziyyəti, kursantların (şərti xilasedicilərin) alqoritmlərə uyğun olaraq, mövcud vəziyyətə reaksiya vermək, sinxron iş zamanı digər kursantların hərəkətlərinə diqqəti yayındırmaq, öz şərti pasiyentinə (zərərçəkənə) diqqəti cəmləşdirmək qabiliyyətini formalaşdırır. Bu metodika səmərəli tədris metodu kimi istifadə oluna və müxtəlif ixtisaslar üzrə tələbələrin, kursantların, tibb mütəxəssislərinin təhsil prosesində tədris məşğələlərinə daxil edilə bilər.

Problemin aktuallığı. Respublikamızda xüsusi təyinatlı ali təhsil müəssisələri kursantlarının ekstremal vəziyyətlərə hazırlanması problemi tədqiqat obyektinə olmamışdır.

Problemin yeniliyi. Məqalədə xüsusi təyinatlı ali təhsil müəssisələri kursantlarının ekstremal vəziyyətlərə hazırlanması kimi mühüm problem diqqət mərkəzinə gətirilir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalə gənc tədqiqatçılar üçün faydalı olacaqdır.

Ədəbiyyat:

1. Adilov, M.N., Z. Verdiyeva, F. Ağayeva. İzahlı dilçilik terminləri lüğəti. -Bakı: Elm və təhsil, -2020. -656 s.
2. Bayramov, Ə.S., Əlizadə, Ə.Ə.. Psixologiya: Ali məktəblər üçün dərslik. -Bakı: Çinar-Çap Nəşriyyat-Poliqrafiya müəssisəsi, -2002. -620 s.
3. Salayev, B., Babaşov, İ., Mustafayev, R. Xilasedicinin kitabı. -Bakı: AFPoliqraf, -2021.--328 s.
4. Mədəniyyət tarixi və nəzəriyyəsi: Ali məktəblər üçün dərslik / M.J. Manafova, N.T. Əfəndiyeva, S.A. Şahhüseynovanın ümumi redaktəsi ilə. -Bakı: Sabah, -2010. -876 s.
5. Военная педагогика: Учебное пособие для высших военно-политических училищ. Коллектив авторов. М.: Воениздат, -1973.-368 с.

6. Учебник спасателя / С.К.Шойгу, М.И.Фалеев и др. / Подобщ. ред. Ю.Л. Воробьева. - Краснодар: Сов. Кубань, -2002. -528 с.
7. Saytoqrafiya:
8. www.tibb-dunyasi.com
9. www.mchs.gov.ru/ministerstvo/o-m-inisterstve/terminy-mchs-rossii
10. <http://www.e-qanun.az/framework/5099>
11. <http://www.e-qanun.az/framework/11596>

E-mail: vusala_55@mail.ru

Rəyçilər: *ped.ü.elm.dok., prof. A.N. Abbasov,*
ped.ü.fəls.dok. L.A. Məmmədli

Redaksiyaya daxil olub: 28.09.2021.